

ILMIY IZLANISHLARDA INTERVYU METODI VA UNI O'TKAZISH METODOLOGIYASI

Professor DSc Ruzmetova Novval Vahabdjnovna

Associate professor of preschool and primary department of KIUT

Shoakmalova E'zoza Alisherovna

Kimyo International University in Tashkent

1st-Year Master's Student

shoakmalovaezoza@gmail.com

+99897 507-43-05

Annotatsiya. Maqola ilmiy izlanishlarda intervyu metodining nazariy asoslari, uning amaliy qo'llanishi, intervyu jarayonining bosqichlari, savollarni shakllantirish talablari, ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish texnologiyalari keng ko'lamda yoritilgan. Intervyu metodi sifatli tadqiqotlarda ma'lumot to'plashning eng samarali usullaridan biri bo'lib, u respondentlarning fikrlari, motivatsiyasi, hissiyotlari va shaxsiy tajribalarini tushunish imkonini beradi.

Intervyu metodining afzalliklari, qiyinchiliklari, turlari, mezonlari batafsil o'rganilgan. Shuningdek, maqola intervyu metodidan foydalanilgan real tadqiqotlardan namunalar keltirib, zamonaviy onlayn intervyu texnologiyalarining o'rni ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Intervyu, sifatli tadqiqot, respondent, suhbat metodologiyasi, yarim strukturalashgan intervyu, kontent tahlil, fokus guruh, tadqiqot dizayni, savollar banki.

Kirish: Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar jarayonida inson omilini, ijtimoiy munosabatlarni, shaxsiy tajribalarni chuqur o'rganish tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, pedagogika, psixologiya, sotsiologiya, menejment, marketing kabi sohalarda tadqiqot obyekti bo'lgan insonning fikr-mulohazalarini bevosita o'zidan olish ilmiy natijalarning ishonchliligi va haqqoniyligini oshiradi. Shu nuqtai nazardan, intervyu

metodi sifatli tadqiqotning asosiy tamoyillari – chuqurlik, aniqlik, tabiiylik va kontekstual yondashuvni ta'minlaydigan eng samarali metodlardan biri sifatida ajralib turadi. Intervyu metodi boshqa so'rov usullaridan farqli ravishda respondentning shaxsiy qarashlari, motivlari, qadriyatlari, ehtiyojlari va kechinmalarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Suhbat jarayonida tadqiqotchi faqat savol beruvchi emas, balki suhbatdosh rolini ham bajaradi, bu esa respondentning ochiq va samimiy fikr bildirishiga yordam beradi. Intervyu jarayoni insoniy muloqotga asoslanganligi sababli, unda til, ohang, tana tili, pauza, emotsiya kabi noverbal signallar ham muhim axborot manbai hisoblanadi. Shu bois, intervyu metodi bilan olingan ma'lumotlar ko'pincha an'anaviy anketa yoki test natijalariga qaraganda chuqurroq va mazmunan boyroq bo'ladi. Yana bir muhim jihat shundaki, intervyu moslashuvchan metod bo'lib, tadqiqotchi suhbat davomida savollar tartibini o'zgartirishi, qo'shimcha savollar berishi yoki mavzuni chuqurlashtirishi mumkin. Bu metodni turli sharoitlarda, turli respondentlar bilan, turli mavzularni o'rganishda qo'llash imkonini beradi. Intervyu metodi yordamida olingan natijalar tadqiqotchi uchun yangi ilmiy g'oyalar, kontseptual yondashuvlar va nazariy xulosalarni shakllantirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, intervyu o'tkazishda etik tamoyillarni, maxfiylikni ta'minlash, respondentning roziligini olish, suhbatni qulay muhitda tashkil etish kabi masalalar ham tadqiqot metodologiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. Zero, sifatli intervyu samaradorligi tadqiqotchining muloqot madaniyati, professional yondashuvi va tayyorgarlik darajasiga bevosita bog'liq.

Ushbu maqolada intervyu metodining mazmuni, turlari, afzalliklari, uni o'tkazish bosqichlari, savollarni shakllantirish talablari, ma'lumotlarni transkripsiya qilish va tahlil qilish jarayonlari nazariy hamda amaliy jihatdan chuqur yoritiladi. Tadqiqotchi uchun intervyu metodini to'g'ri tanlash va samarali qo'llash bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar beriladi.

Adabiyot tahlili: Intervyu metodi bo'yicha ilmiy adabiyotlar ko'p asrlar davomida shakllangan sifatli tadqiqot an'analari bilan chambarchas bog'liq. XX asrning boshlaridan boshlab etnografiya, fenomenologiya, sotsiologik maktablar va kognitiv psixologiyada intervyu asosiy tadqiqot vositasiga aylangan. Masalan, K. Rojers, J. Bruner, M. Veber kabi

olimlar intervyuni inson xulq-atvorini tushunishda asosiy instrument sifatida ta'riflaganlar. Ularning fikriga ko'ra, intervyu insonning ichki kechinmalariga eng yaqin kirib borish imkonini beradi.

Denzin va Linkoln (2011) sifatli tadqiqot metodlarining zamonaviy klassiklari sifatida intervyuni “mazmunli muloqot orqali ma'lumot yaratish jarayoni” deb ta'riflaydi. Ularning nazariyasiga ko'ra, respondentning hayoti, tajribasi va qarashlari tadqiqotchining savollar orqali ochiladi, bu jarayon esa ijtimoiy konstruksionizm tamoyillariga mos keladi. Shuningdek, Patton (2015) intervyuni uch asosiy shaklga bo'ladi: strukturalashgan, yarim strukturalashgan va erkin intervyu. Har bir shakl o'zining maqsadi, savol tuzilishi va suhbat davomida moslashuvchanligi bilan ajralib turadi. Cohen, Manion va Morrison (2018) intervyuni "tadqiqotchi va respondent o'rtasidagi maqsadli suhbat" deb ta'riflaydi. Ularning fikricha, intervyu shaxsning ichki kechinmalarini aniqlashda eng samarali metodlardan biridir. Kvale (1996) intervyuni “bilim yaratish jarayoni” deb ta'riflab, suhbat jarayonida bilim respondentdan olinmaydi, balki suhbat davomida yaratiladi, deya ta'kidlaydi.

Patton (2002) esa intervyu metodini uch asosiy maqsadga bog'laydi:

1. Tajriba va hissiyotlarni o'rganish
2. Fikr va qarashlarni yuzaga chiqarish
3. Motiv va sabablarni tushunish

Adabiyotlarda intervyu uch asosiy turga bo'linadi:

-Strukturaviy (structured) – savollar oldindan tuziladi; Bryman bu tur intervyuni statistik tahlil uchun eng qulay shakl deb hisoblaydi.

-Yarim strukturaviy (semi-structured) – moslashuvchan savollar; Flick (2014) bu tur orqali chuqur ma'lumot yig'ishni eng samarali usul deb hisoblaydi.

-Erkin (unstructured) – suhbat erkin davom etadi; Burgess (1984) buni “tabiiy suhbat muhitida ma'lumot to'plash” deb ta'riflaydi.

O'zbek va rus tilidagi ilmiy manbalarda ham intervyu metodining qo'llanishi yuzasidan bir qator tadqiqotlar mavjud. Pedagogik tadqiqotlarda intervyu ko'proq o'quvchilarning, o'qituvchilarning, ota-onalarning fikrlarini o'rganishga qaratilgan bo'lsa, psixologiya sohasida shaxsiy tajribani tahlil qilishda muhim metod sifatida qayd etiladi. Shuningdek, sotsiologiya va jurnalistika bo'yicha adabiyotlarda intervyu informatsiya manbasi sifatida o'zgaruvchan, chuqur va keng qamrovli ma'lumot beradi. Adabiyot tahlilidan ko'rinadiki, intervyu metodi turli fanlarda qo'llanilsada, uning asosiy maqsadi bir: insonning tajribasini bevosita til orqali ochish va ilmiy tahlilga imkon yaratish.

O'zbekistonlik olimlar Q.Yo'ldoshev, M.Usmonov va R.Mavlonovlar intervyuni pedagogik tadqiqotlarda qo'llashning ahamiyatini ta'kidlab, uni o'quv jarayonidagi muammolarni aniqlashda eng ishonchli manba sifatida ko'rsatadi.

METODOLOGIYA

Maqolada qo'llanilgan metodologiya sifatli tadqiqotning tamoyillariga asoslanadi. Intervyu metodi quyidagi bosqichlarda tashkil qilinadi:

1. Tadqiqot dizaynini belgilash

Tadqiqotning maqsadi, predmeti, vazifalari aniqlanadi. Respondentlar guruhi tanlanadi, intervyu shakli (strukturalashgan, yarim strukturalashgan yoki erkin) belgilanadi.

2. Savollarni ishlab chiqish

Savollar aniqligi, tushunarli bo'lishi, mavzu bo'yicha yetarli darajada chuqurlik berishi bilan muhim. Odatda ochiq savollar ko'proq qo'llaniladi.

3. Respondentni tanlash

Tadqiqotning maqsadiga mos ravishda tanlanadi. Qulay tanlov, maqsadli tanlov yoki snouboll usuli qo'llanishi mumkin.

4. Intervyuni o'tkazish

Suhbat tinch, qulay, respondentga bosim qilinmaydigan muhitda olib boriladi. Tadqiqotchi neytral, hurmatli va faol tinglovchi bo‘lishi kerak.

5. Ma’lumotlarni qayd etish

Audio yozuv, video yozuv yoki qo‘l bilan yozib borish usullari qo‘llanadi. Yozuvdan avval respondentning roziligi olinishi shart.

6. Transkripsiya va kodlash

Olingan suhbat yozma shaklga ko‘chiriladi. Muhim bo‘laklar kodlanadi, kategoriyalar yaratiladi va mavzuviy tahlil amalga oshiriladi.

7. Natijalarni tahlil qilish

Kodlangan ma’lumotlar asosida nazariy umumlashtirishlar qilinadi. Respondentlarning fikrlarida takrorlanuvchi g‘oyalar, umumiy tendensiyalar aniqlanadi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot intervyu metodining ilmiy izlanishlardagi o‘rni va ahamiyatini chuqur yoritib berdi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, intervyu — bu shunchaki suhbat emas, balki ilmiy ma’lumotlarni puxta, tizimli va kontekstual tarzda yig‘ish imkonini beruvchi kuchli

metodologik vositadir. Respondentning shaxsiy tajribasi, emotsiyalari, qarashlari va muammolarini bevosita tinglash tadqiqotchiga hodisani real hayotiy sharoitda o'rganish imkonini yaratadi. Bu esa tadqiqot natijalarining nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatini ham oshiradi.

Intervyu metodining afzalliklaridan biri shundaki, u inson nutqi, tana tili, ohang, pauzalar kabi noverbal signallarni ham qamrab oladi. Bu esa tadqiqotchini chuqurroq tahlilga yo'naltiradi. Ayniqsa, yarim strukturalangan intervyu tadqiqotchi uchun mavzuni kengaytirish, qo'shimcha savollar berish va kutilmagan jihatlarni ochish imkonini beradi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, intervyu metodining samaradorligi quyidagilarga bog'liq:

- savollarni ilmiy talablar asosida to'g'ri tuzish;
- suhbat uchun qulay, sokin muhit yaratish;
- respondentning ishonchini qozonish;
- etik me'yorlarga qat'iy amal qilish;
- ma'lumotlarni aniq va sifatli transkripsiya qilish;
- olingan ma'lumotlarni tizimli tahlil qilish.

Shuningdek, intervyu natijalari boshqa tadqiqot metodlari — kuzatish, hujjatlarni o'rganish, test, so'rovnomalar bilan birgalikda qo'llanganda yanada mukammal ilmiy tasavvur hosil qiladi. Bu metod triangulyatsiyasining muhim tarkibiy qismidir.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, intervyu metodi bugungi kunda sifatli tadqiqotlarning ajralmas qismiga aylangan. Inson omili ustuvor bo'lgan barcha sohalarda — ta'lim, sotsiologiya, psixologiya, tibbiyot, jurnalistika, menejment va boshqa ko'plab ilmiy yo'nalishlarda intervyu tadqiqotchi uchun chuqur, aniq va mazmunli ma'lumot olishda beqiyos imkoniyat yaratadi. Shu sababli, intervyu metodini puxta o'rganish, uning bosqichlarini to'g'ri rejalashtirish va etik tamoyillar asosida amalga oshirish har bir tadqiqotchining ilmiy mahoratini oshiradi va tadqiqot natijalarining sifatini ta'minlaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Bryman, A. (2016). Social research methods (5th ed.). Oxford University Press.
2. Burgess, R. G. (1984). In the field: An introduction to field research. Allen & Unwin.
3. Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). Research methods in education (8th ed.). Routledge.
4. Creswell, J. W. (2014). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (4th ed.). SAGE Publications.
5. Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2011). The SAGE handbook of qualitative research (4th ed.). SAGE Publications.
6. Flick, U. (2014). An introduction to qualitative research (5th ed.). SAGE Publications.
7. Foddy, W. (1993). Constructing questions for interviews and questionnaires: Theory and practice in social research. Cambridge University Press.
8. Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2001). Handbook of interview research: Context and method. SAGE Publications.
9. Kvale, S. (1996). InterViews: An introduction to qualitative research interviewing. SAGE Publications.
10. McNamara, C. (1999). General guidelines for conducting interviews. Authenticity Consulting.
11. Patton, M. Q. (2002). Qualitative research and evaluation methods (3rd ed.). SAGE Publications.